

CHUYỆN CHUỘT NĂM TÝ:

HỌ HÀNG NHÀ CHUỘT

TRỊNH HẢO TÂM

Bắt đầu cho 12 con giáp lại là một con vật nhỏ nhất trong số 12 thú vật dùng để đặt tên cho 12 năm: Đó là con chuột. Con chuột của năm Tý qua tranh ảnh nhân gian là một con chuột lắt nhỏ nhắn lông mịn chứ không phải là con chuột cống to đùng xù xì lông lá. Do đó khi gọi năm Tý bằng tiếng Anh thiết tưởng chúng ta nên gọi là “Year of the Mouse” thay vì “Year of the Rat” như nhiều người vẫn dùng. Con chuột lắt xinh xắn dễ thương hơn là con chuột cống dơ dáy lở lói. Dùng vì tính đánh máy ta cầm “Mouse” chứ đâu ai cầm “Rat”? Có lẽ cũng vì muốn tránh hình ảnh xấu xí của chuột nên người Trung Hoa mượn con vật khác cũng có họ hàng với chuột để thay thế cho năm Tý, đó là con Thỏ. Chuột sống gần gũi với loài người, có thể nói là chung một nhà, một mái ấm gia đình nhưng khác với lũ chó mèo được loài người thương yêu chịu đựng. Thân phận nhà chuột lại xấu số hăm hiu vì tuy cũng sống chung một nhà nhưng loài người lại hắt hủi, ghét bỏ, tìm đủ mọi cách để hãm hại, tiêu diệt chuột. Do đó mỗi khi gặp mặt loài người là chuột vội vàng lẩn trốn!

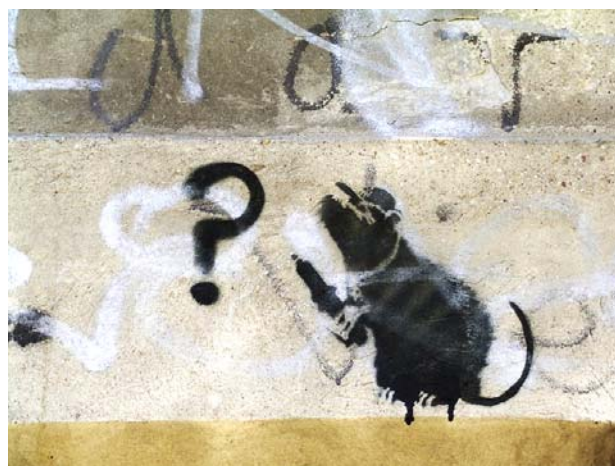
Chuột là con vật như thế nào? Có đời sống riêng tư ra sao? Đóng góp được gì cho nhân loại hay chỉ là một loài vật có hại như phá hoại mùa màng, rút rĩa thực phẩm và mang đến bệnh tật? Đó là những điểm nhân dịp năm chuột sắp trở về, tìm hiểu cũng mang đến vài điều thú vị và bổ ích.

CHUỘT ĐẾN TỪ ĐÂU?

Chuột là con vật nhỏ bé, thân hình được bao phủ bởi lớp lông mịn màu đen xám, có mõ nhọn mọc lún phún vài sợi râu, mắt tròn đen luôn luôn đảo dác kiếm tìm và đặc biệt hai vành tai tròn, lớn cũng nào cũng động đậy để nghe ngóng tình hình. Đuôi chuột nhỏ nhưng lại dài, gần bằng chiều dài của thân chuột. Chuột được xếp vào loài gặm nhấm (Rodents) và nằm trong bộ động vật có vú, là loài có vú nhỏ nhất trong thế giới loài vật.

Chuột có mặt trên quả địa cầu trước loài người rất lâu hàng 200 triệu năm về trước trong khi loài người thông minh nhất hành tinh thì lại xuất hiện muộn màng chỉ độ vài triệu năm gần đây mà thôi. Chuột sinh sống khắp mọi nơi trên địa cầu từ nơi hoang vu vắng vẻ cho đến thành thị đông đúc loài người. Từ sa mạc khô khan cằn cỗi cho đến những vùng đầm lầy ngập nước. Từ núi cao hiểm hóc xuống đến rừng sâu hoang dã. Nơi nào cũng có chuột vì chúng dễ thích nghi với mọi môi trường. Hoàn cảnh sinh sống, môi trường thiên nhiên đã thay đổi chuột thành rất nhiều loại khác nhau.

NÓI VỀ CHUỘT NHÀ

Loài chuột mà chúng ta thường thấy nhất là chuột nhà. Chuột nhà về ở chung với loài người từ thuở mới có loài người. Thức ăn loài người vứt bỏ đã nuôi sống chuột, nơi loài người ở là chốn dung thân an toàn mà các loài thú dữ khác không dám bén mảng tới. Từ chỗ ăn thức ăn loài người vứt bỏ, chuột lòn mặt ăn dần cả những thực phẩm loài người dự trữ để dành. Chữ chuột tiếng Anh “mouse” xuất phát từ cổ ngữ Sanskrit có nghĩa là “tên trộm”. Sanskrit là thứ tiếng ngày xưa được dùng ở một miền thuộc Châu Á là nơi mà các nhà khoa học cho rằng là nơi đầu tiên chuột xuất xứ. Từ Á Châu chuột lan dần sang Âu Châu, rồi Mỹ Châu. Thủy tổ của loài chuột nhà hiện đang sinh sống ở Bắc và Nam Mỹ được “di dân” du nhập qua đây theo những con thuyền của người Anh, Pháp, Tây Ban Nha vào những năm 1500. Chuột nhà thường có vẻ bận rộn, sinh hoạt cả ngày lẫn đêm không mệt mỏi nhưng chuột đồng sống nơi thôn dã chỉ thường ra khỏi hang vào ban đêm mà thôi. Chúng leo trèo giỏi, có thể đi trên những dây điện và nhảy từ nhà này sang nhà khác như làm xiếc.

Chuột nhà chúng ta thường thấy ở Mỹ có tên khoa học là *Mus musculus*, nhỏ hơn chuột lắt tít chuột nhà ở Việt Nam. Chuột nhà có thân mình dài từ 2.5 cho đến 3.5 inches (6.4 đến 8.9 cm) không kể đuôi. Thân chúng nhẹ nhàng nặng từ nửa cho tới một ounce (14 đến 28 grams). Lông mịn màng bao phủ khắp thân mình, có màu xám nâu trên lưng nhưng dưới bụng màu trắng vàng. Đuôi dài bằng thân mình, không có lông nhưng được bao bởi một lớp da

có vảy nhỏ. Chuột nhà có đầu nhỏ và dài, mõ nhọn có những sợi râu nhỏ và thẳng ở hai bên mép. Giống như mèo, những sợi râu “antenna” này giúp chuột nhận biết đường đi trong đêm tối. Chúng có hai tai tròn và lớn so với cái đầu nhỏ và hai mắt tròn, sáng trông giống như hai viên ngọc đen. Chuột nghe rõ nhưng mắt rất kém nhiều khi chúng “vô tư” đi vào những căn phòng sáng có người trong đó mà chúng không hay!

Như những loài gặm nhấm khác, chuột có những chiếc răng cửa khỏe mạnh, sắc bén và mọc ra mãi trong suốt cuộc đời của chúng. Với những chiếc răng giống như những cây đục, chuột có thể khoét lỗ xuyên qua gỗ, xé những bao bì tìm thức ăn đựng bên trong, cắn nát quần áo, sách vở, đồ dùng bằng da, vải trong nhà. Ở Sài Gòn ngày trước, một hôm tôi vận nhạc lên nghe, thấy âm thanh rè rè khác lạ, giọng ca mượt mà tôi hằng thích sao hôm nay dường như bị cảm cúm. Tháo chiếc loa ra xem thì hóa ra nơi màng rung một con chuột nào đó đã cắn thủng một lỗ! Loa thời đó đắt lắm chứ không như bây giờ!

Về đồ ăn của chuột thì chúng ăn tất cả mọi thứ mà người ăn, từ cá thịt, rau quả cho đến ngũ cốc. Chuột còn ăn luôn những thứ mà loài người không ăn như đồ làm bằng da thú, keo dùng để dán, phấn son của các người đẹp, kem đánh răng và ăn luôn cả...xà phòng để tắm rửa. Chuột ở đồng ăn côn trùng, lá cây, củ rễ, hoa trái...Chuột lúc nào cũng có vẻ bận rộn để tìm thức ăn nhưng thực ra chúng không ăn bao nhiêu mà phá cho hư thì nhiều!

Về chỗ ở của chuột thì nơi nào tối tăm, vắng vẻ, ẩm áp và quan trọng hơn hết là tìm được thức ăn thì chuột làm nơi sinh sống, xây dựng cuộc đời. Chuột có thể làm ổ ở một góc trong nhà kho, dưới một cây đòn trên trần nhà xe hay trong những thùng cát tông chứa đồ trên gác lửng hay dưới hầm nhà. Chuột hay cắn quần áo, chăn màn, xé gói lấy bông gòn để lót ổ. Chuột ở ngoài đồng thì đào lỗ dưới đất rồi đi nhặt lông chim hay cỏ khô để lót ổ

Chuột là loài vật sinh sản nhiều nhất, một con chuột cái cứ mỗi từ 20 đến 30 ngày là đẻ một lần. Thời gian mang thai chỉ từ 18 đến 21 ngày và mỗi lứa chuột cái sinh được từ 4

đến 7 con. Chuột con có da màu hồng và không có lông, mắt nhắm nghiền chưa mở được, chỉ rọ rại trong ổ và bú sữa mẹ. Lông bắt đầu mọc khi chúng được 10 ngày và 4 ngày sau thì mở mắt. Chuột con quanh quẩn gần ổ cho đến khi được 3 tuần thì được coi như trưởng thành và bắt đầu thoát ly để sống cuộc đời tự lập. Chuột cái bắt đầu sinh con khi được khoảng 45 ngày.

Sinh sản nhiều nhưng chuột bị sát hại không phải là ít. Loài người có lẽ là kẻ thù số một của chuột. Người ta giết chuột bằng cách đặt bẫy, để thuốc độc ở những nơi chuột hay bén mảng. Còn nhớ chiến dịch diệt chuột ở Việt Nam năm 1977 là một điển hình vì lúc ấy là thời “bao cấp” còn áp dụng chế độ phân phối lương thực, nhà nào cũng dự trữ gạo, bột mì, khoai sắn, bo bo nên chuột sinh sản rất nhiều, nhà nào cũng có chuột đủ mọi loại: chuột lắt, chuột chù (chuột xạ), chuột cống, tới mèo còn ngán không dám bắt chuột! Nhà nước phải huy động lực lượng công an vào tận bếp để đặt thuốc chuột. Ở Ấn Độ cũng nạn chuột quá nhiều, thành phố New Delhi phải tuyển dụng 500 nhân viên diệt chuột. Những người tân tuyển trong tháng đầu thử thách mỗi ngày phải nộp 30 đuôi chuột thì sau đó mới được vào “biên chế” nhà nước. Họ giết chuột không đủ số nên phải đi mua đuôi chuột từ trẻ con. Vụ này được báo chí làm phóng sự nên tòa thị chính New Delhi xem lại hồ sơ tuyển các nhân viên diệt chuột thì đa số đều có bằng...cử nhân (bachelor) hay cao hơn nữa! Trí thức thặng dư vì Ấn Độ có quá nhiều trường đại học mà sinh viên sau khi tốt nghiệp không có việc làm nên phải làm đỡ nghề...giết chuột!

Trong nhà kẻ thù thứ nhì của chuột là mèo và chó. Ngoài đồng chuột cũng là nạn

nhân của các loài thú ăn thịt sống như chó sói, chồn cáo, trăn rắn, quạ điều. Đồng thời những giống chuột lớn hơn như chuột cống, chuột đồng cũng không nghĩ tình đồng loại mà tha mạng cho chuột nhà! Chuột nhà nếu may mắn hay giỏi trốn tránh thì cuộc đời có thể kéo dài được một năm nhưng vì có quá nhiều kẻ thù trong lẫn giặc ngoài nên đa số giống chuột chỉ thọ được đôi ba tháng là nhiều.

NHỮNG GIỐNG CHUỘT ĐẶC BIỆT

Những loại chuột có thành tích hay đạt được những kỷ lục đặc biệt mà các nhà khoa học ghi nhận được, có thể kể ra như sau:

Chuột nhỏ nhất: là loại Savi's Pygmy Shrew (*Suncus etruscus*) thân chỉ dài có 1.4 inches tức 35 mm, đoạt giải quán quân là loại động vật có vú, không bay được, nhỏ nhất thế giới (the smallest non-flying mammal in the world). Chúng nguyên quán từ vùng Địa Trung Hải lần lần Đông tiến về Á Châu tới tận Mã Lai và Nam tiến xuống Phi Châu tới tận mũi Cape. Chúng ăn côn trùng và vì mình nhỏ nên có thể chui trong hang của trùng đất để ăn những con này.

Chuột Savi's Pygmy Shrew

Chuột săn mồi lớn hơn nó: là chuột châu chấu ở Úc Ingram's planigale (*planigale ingrami*) thân chỉ dài từ 2.3 đến 3.5 inches, nặng cỡ 5 grams nhưng có thể xoi châu chấu lớn bằng thân nó. Với đầu nhọn chúng có thể đút đầu vào những kẽ nứt để bắt mồi. Mỗi ngày chúng xoi từ 6 đến 8 con châu chấu.

Chuột có nọc độc: là chuột cụt đuôi Short-tailed shrew (*blarina brevicanda*) là động vật có vú duy nhất có nọc độc. Chúng chỉ sinh sống ở Bắc Mỹ, thường trú ngụ dưới hang nhưng Đông đến chúng đục tuyết ngoi lên đi tìm thức ăn. Những con thú dù lớn bằng người bị nó cắn, phải chịu đau nhức mấy ngày liền vì trong nước miếng chúng có nọc độc.

Chuột sinh sản nhiều nhất: mang danh hiệu đẻ nhiều nhất là chuột Multimammate Rat (*praomys natalensis*) gần giống như chuột lắt VN ta, chúng sinh sống trên những vùng núi cao Phi Châu. Nó có thể sinh 10 con trong một tháng và 120 con trong một năm với điều kiện thuận tiện.

Chuột đào đất giỏi nhất: là loài chuột ở miền Nam nước Nga có tên European Mole Rat (*spalax microphthalmus*). Chúng dùng những chiếc răng cửa nhô ra để đào đất và cái đầu lớn hơn thân mình khá cứng để ép đất qua hai bên. Vì đầu lớn che mắt cặp mắt rất nhỏ nên chúng hoàn toàn mù không thấy đường!

Chuột không có lông: là loại chuột duy nhất không có lông nên được gọi là chuột trần trụi Naked Mole Rat (*heterocephalus glaber*). Suốt cuộc đời sống dưới hang trong lòng đất lạnh. Chúng chỉ lên mặt đất khi nào hang chúng bị loài thú khác đào xới lên. Chúng sống tập thể thành từng đàn từ 50 đến 100 con dưới quyền chỉ huy của một nữ chúa như xã hội loài ong. Trong đàn chúng được phân công đẳng hoàng: những con nhỏ và trẻ nhất có nhiệm vụ đào hang và chuyển tải lương thực từ hang ngoài vào trung tâm bộ chỉ huy nơi nữ chúa ngự trị.

Những con lớn hơn thì tuần tra hệ thống địa đạo, kiểm soát những kẻ lạ mặt xâm nhập và tu bổ những phần hầm sụp lở. Phần nhân sự còn lại đông nhất không phải lao động vất vả mà chỉ có nhiệm vụ duy nhất là... phục vụ cho nữ chúa. Trong đàn bao giờ cũng có vài chuột cái sẵn sàng lên thay thế khi nữ chúa chết hoặc rời đàn để lập một “vương quốc” mới. Loài chuột này sống ở miền Đông Phi Châu, chúng ăn củ rễ, thân cây nên hệ thống địa đạo của chúng thường xây dưới một vùng đất có những rễ cây chúng thích.

MỐI LIÊN HỆ GIỮA CHUỘT VỚI LOÀI NGƯỜI

Người ta không ưa chuột vì chuột hay phá hoại như cắn rách quần áo, vật dụng, đục khoét những nơi chứa lương thực. Chúng ăn thì ít mà cắn phá, làm dơ bẩn đồ ăn thì nhiều. Ngoài đồng chúng phá hoại mùa màng như cắn lúa non, đào xới khoai sắn, đậu vùng. Thân thể chúng chứa nhiều vi trùng (như chuột cống) gây những bệnh truyền nhiễm đưa đến tử vong rất cao nhất là ở những nơi dân cư đông đúc, thiếu vệ sinh như các bệnh dịch tả, dịch hạch v.v... Tại Hoa Kỳ mặc dù tiện nghi và vệ sinh công cộng khá tốt nhưng vẫn phải đề phòng các bệnh dịch do chuột đưa đến và lây lan. Muốn chuột không có nơi sinh sản, chúng ta nên giữ gìn nhà cửa vén khéo, không chứa những món không cần thiết. Những đồ đạc không cần dùng nên cho các hội từ thiện hoặc bán “garage sale”. Các lỗ thông hơi trong vách tường phải được chặn bằng lưới để chuột ra vào không được. Thùng rác phải có nắp đậy kín. Ngoài sân đồ ăn cho chó mèo không nên để dư, trái cây chín rơi rụng phải nhặt bỏ và cây cối, hoa kiểng không nên để um tùm.

Tuy bị mang tiếng là phá hoại nhưng chuột cũng đóng góp khá quan trọng cho y học. Chúng được nuôi để nghiên cứu sự tiến triển của một căn bệnh như ung thư, để thí nghiệm những loại thuốc mới, để quan sát về phản ứng tâm lý. Chuột cũng được nuôi như thú vật nhà ngang với chó, mèo, cá kiểng đó là những con chuột bạch trắng nõn nà được nuôi trong lồng để làm cảnh. Chúng hoạt động liên tục: leo lên thang, chun vào lồng quay, xem rất vui mắt. Cũng như khi và chó, chuột cũng được đưa lên màn ảnh để tạo những cảnh dơ dáy, ghê tởm

với hàng ngàn con chuột cống bò lồm ngồm trong những đường cống tăm tối như trong phim “Indiana Jones, The Last Crusade”. Những con chuột này đã được hăng phim bỏ tiền ra gây giống và nuôi cho lớn trong một nơi sạch sẽ để đem lên màn ảnh đóng chung với người.

Chuột cũng còn là một...món ăn ngon! Ở nước ta khi hết Tết ra Giêng, lúa gặt xong, ruộng đồng khô ráo là lúc chuột đồng mập tròn, no nê vì ăn lúa. Đó là mùa bắt chuột rất vui và hấp dẫn. Người ta đốt rơm rạ, ung khói rồi quạt khói vào các hang chuột. Chuột cay ngộp vì khói đành phải bỏ hang mà trồi lên mặt đất. Bên trên người ta đã mai phục với gậy, thúng và đàn chó. Chuột ngơ ngác ngoi lên khỏi hang là bị thộp đầu bỏ vào rọ tre. Chuột đồng sau khi lột da, chặt bỏ đầu đuôi, chân cẳng, bộ lòng được ướp gia vị, chế biến theo thịt rừng như xào lăn với nghệ, củ hành, um với lá cách, nướng sả ớt hay khía với nước dừa. Món nào cũng thơm ngon và lạ miệng, đưa cay với rượu đế thì tuyệt vời, khỏi chê! Viết đến đây mà tôi không khỏi thèm món thịt chuột mà hồi nhỏ đã từng ăn. Không phải chỉ có nước ta mới ăn thịt chuột mà nhiều xứ khác cũng biết thưởng thức món ngon này. Chuột cũng là nguồn cung cấp chất đạm (protein) cho những nơi thiếu thịt thà. Nhiều cựu tù nhân cải tạo hiện sinh sống ở Mỹ cho biết trong những năm lao động khổ sai rất thèm thịt thà, lâu lâu bắt được một con rắn mối hay con chuột, nướng lên còn ngon hơn sơn hào hải vị của các nhà hàng tiệc cưới bây giờ!

CHUỘT TRONG CA DAO TỤC NGŨ

Chuột gần gũi với loài người nên cũng thường được nhắc đến trong ca dao, tục ngữ. Chuyện “Đầu voi đuôi chuột” là chuyện bắt đầu nghe rất xôm tụ, làm chiến sĩ nức lòng nhưng kết thúc không kèn không trống, mạnh ai nấy tan hàng, đi ăn...thịt bò bầy món! “Cháy nhà mới ra mặt chuột” chuột thường ngày trốn tránh, chỉ thấy chuột khi nhà bị cháy. Câu này ám chỉ những kẻ “theo đóm ăn tàn”, “theo voi hít bã mía”, “phù thịnh không phù suy”, thấy ai đang “phát” thì theo, tới khi phá sản trở cờ...làm ngơ!

Đôi vợ chồng mới cưới còn nghèo phải ở chung với cha mẹ, đêm đêm muốn gặp nhau, anh chồng căn dặn cô vợ rằng:

*Chuột kêu chít chít trong rương
Em đi cho khéo đừng giương mẹ hay!*

Trong kho tàng văn chương truyền khẩu, có truyện ngụ ngôn được kể như sau: Một hôm nọ, một con chuột chẳng may bị con mèo vồ phải. Chú chuột khẩn khoản nài xin chú mèo: “Thưa bác mèo, tôi đang trên đường ra chợ để mua thịt cá làm giỗ cha tôi. Xin bác tha cho! Ngày mai cúng giỗ, tôi xin mời bác tới ăn giỗ”. Mèo nghe nói tới thịt cá thì thèm rỏ dãi bèn tha cho chú chuột để chuột đi chợ mua thức ăn làm giỗ, ngày mai tới cũng không muộn?” Hôm sau mèo tới nhà chuột trên ngọn cau thì chẳng thấy bóng dáng một ai, giỗ không có mà chuột cũng bắt tằm! Mèo lớn con nhưng rất vô tư, quạ ngậy thơ nên bị chuột lừa:

*Con mèo trèo lên cây cau,
Hỏi thăm chú chuột đi đâu vắng nhà?
Chú chuột đi chợ đường xa,
Mua mắm, mua muối giỗ cha chú mèo!*

Hình ảnh đàn chuột cũng được dân gian ngày xưa đưa vào tranh mộc bản làng Đông Hồ để treo trong những ngày Tết. Qua bức tranh “Đám Cưới Chuột” ta thấy cô dâu và chú rể chuột khăn áo chỉnh tề đi dưới lọng che được các cô dâu chuột khác cầm. Quan viên họ hàng nhà chuột theo sau đầu đội khăn, tay cầm quạt, quần áo lượt là vừa trông ngộ nghĩnh, vừa trông buồn cười. Mong năm chuột sắp đến, tất cả mọi người trong chúng ta cũng hạnh phúc, đề huề như trong tranh “Đám Cưới Chuột”.

TRỊNH HẢO TÂM.